له یادی ۱۰٦ ساڵەی کۆچی دوایی مەولەویدا :

هەندێ لە سەرگوزەشتە خۆشەکانی مەولەوی

کامیـل ژیر

مەولەوی : ئەم هەستیارە بەهرەدارە ، بیر تیـــژە ، ڕەوانبێژە ، هەست ناسکە ، درێژ باسکە ، خـــامە ڕەوانە ، ئەندێشە فراوانە .. مەولەوی : ئەستێرە گەشەکەی چەرخی نۆزدەی ڕووناکیی ئاســـۆ ، ڕووناکەرەوەی وەجاخی پیر خدری شاهۆ ، گـولە گەشەکەی گـــوندی سەربڵندی تاوەگوز ، مژدەهێنی وێژەیەکی نوێ وەك نێرگزی مژدەهێنی نەورۆز .

مەولەوی : چەسپێنەرو برەودەر بە کێشی خۆماڵیی پەنجە ، بـە هەڵبەستی پڕ لە سازو سۆزو ئاهەنگو لەنجە .

مەولەوی : لێدەری ســـکەی داپۆشراو بە زێڕی گـــران ، زێڕی ئافرەتی جوان ، ئافرەتی شۆخو شـــەنگی بە تەمەن منـــاڵ ، ئافرەتی سەرکوڵمو گۆنا نەخشاو بە خاڵ . خـــاڵی بێخەوش ، خاوەنی بیری وردی وردتر لە گەردی سەرگەردی کەوش ، کەوشی دروست کراو لــە ئاوریشمی بەهاداری لەدوورەوە هێنراو ، بۆ پێی وردی بە خەنەو خوێنی دڵی ئەویندارانی نەخشاو ، پێی نازدارێکی وەکوو خاتوو عەنبەر خاتوون ، بزوێنەری دەریای هەستی میری هەستیاران لە ناسکیی هەســـتو بیری وردا ، لە کاروانی هەستیارانی تا ئەودەمەی کوردا .

بەڵێ ، ئەم مەولـەوی‌یە مەزنەی چـەرخی نۆزدەهەمە ، هەرچیی لەبارەوە بووترێ‌و بنووسرێ‌و بۆ بکرێ کەمە . مەولەوی هەر تەنیا خاوەنی هەڵبەستی سۆفی خوازی‌و نازداران ویستن نەبوە . بەڵکـو خاوەنی شانۆیەکی پڕ لە وێنەی کۆمیدی‌و وشـەئارایی‌و قسـەی نەستەق‌و نوکتەبێژی‌و سەرگوزەشتەی خۆش بووە ، کە ئەمەش جۆرە ئەدەبێکەو پیشەی گەلێ زانایان‌و دانایان‌و نووسەران‌و هونەرمەندان‌و هەستیارانی جیهان بووە . تەنیا جیاوازیی نێوان مەولـەوی‌و مەلەوانانی دەریـای کۆمیدیای جیهانی‌یان ئەوە بووە کە قسەو هەڵوێستە پێکەنین هێنەرەکانی وڵاتانی پێشکەوتووی نرخی ئەدیب زان ، دەسـبەجێ قۆزراونەتەوەو نووسراونەتەوەو پارێزراون‌و ، بگرە بەهاراتیشـیان پێوە کراوە ، بەڵام ئەوانی مەولەوی‌و زۆری‌ترمان بەهۆی نەپاراستن‌و نەنووسینەوەیانەوە جوانەمەرگ بوون .

لەڕاستیدا قسەو هەڵوێستی پێکەنین هێن ، هەر تەنیا جـۆرە ئەدەبێك نی‌یە ، بەڵکو ئەمڕۆ لـە زانستی پزیشکایەتیشا بایەخێـکی تایبـەتیی پێ ئەدرێ ، وەك چارەسـەری‌یەکی دەروونـی بۆ هەندێك نەخۆشی .

مەولەوی هەمیشـە دەم بەو قسە خۆشـانە بووەو خاوەنی ئەو جۆرە هەڵوێستە نوکتەئامێزانە بووە ، بەڵام جیگەی داخە کـە تەنیا ژمارەیەکی کەم ، دەماودەم ، لەو قسە پێکەنین هێن‌و سەرگوزەشـتەو هەڵوێستە خۆشانە گەیشتوونەتە ئێمە .

من لەم کوڕەدا هەندێکیان پێشکەش ئەکەم ، ئەوانەی کە بەر دەستم کەوتوون . هیوادارم هەرکەس لەوبارەیەوە شتێکی لا هەیە بینووسێ‌و بڵاوی بکاتەوە ، یان منی لێ ئاگادار بکات ، بەو هیوایەی لـە پاشەڕۆژدا بیکەینە نامیلکەیەکی تایبەتی .

ئێستاش فەرموون ئێوەو چەند خولەکێك لەوبارەیەوە :

(١) مەلا ئەحمەدی پریسی کە دۆستێکی خۆشەویستی مەولەوی بووە دوو کچی جوانی ئەبێت ، گەورەکەیان ناوی (لەیلا) بووەو ئەوی‌تریان ناوی (بەهیجێ) بووە . مەولەوی ، سا ئیتر بەڕاستی ئەبێ یان بۆ قۆشمە ، یەخەی مەلا ئەحمەد ئەگرێ‌و خوازبێنیی لەیلای لێ‌ئەکات‌و ئەڵێ بەڕاستی ئەم لەیلایەی تۆ ئەشێ هەر بۆ مەجنوونێکی وەکوو من بێ .

مەلا ئەحمەد ئەڵێ : ئەی بێ‌قەزا بی . تۆ کە ئەوەندە مەجنوونی ئەم لەیلایەی من بووی ، بۆچی زووتر قسەت نەکرد ؟

ئەڵێ : بۆ ؟

ئەڵێ : ئەی نازانی لەم بەینەدا خوازبێنی‌کاری هات‌و هەموو شتێکمان بڕانەوە ، داواکارەکەشی خزمێکی خۆیەتی ؟

مەولەوی دوای چەند مانگێك خوازبێنی‌یەکی‌تر لە مەلا ئەحمەد ئەکات ، بەڵام ئەمجارە بە نامەیەك کە بریتی‌یە لەم بەیتە هەڵبەستە :

قسەیەك ئەکەم بە ڕێ‌و بە جێ بێ

کە لەیلا نەبوو ، با بەهیجێ بێ

مەلا ئەحمەدیش بەم بەیتە هەڵبەستە وەلامی مەولەوی ئەداتەوە :

قسەیەکت کرد بێ ڕێ‌و بێ جێ بێ

کە تۆ مەجنوونی چۆن بەهیجێ بێ ؟!(١)

(٢) مەولەوی‌و مەحوی ، ناو‌و ناوبانگی یەکتریان بیستبوو ، بەڵام یەکتریان نەدیبوو ، هەردووکیشیان تامەزرۆی بینینی یەکتری بوون . مەولەوی ڕێی ئەکەوێتە سلێمانی . دەمەو ئێوارەیەك ڕووئەکاتە خانەقای مەحوی . لەوکاتەدا مەحوی‌یش لەسەر سەکۆی مزگەوت دانیشتووەو

چاوەڕوانی بانگی ئێوارەیە . ئەبینێ پیاوێکی میانە بالآی ڕیش تەنکی چاو گەش و درێژکـــۆلە بە خەرقەیەکی ســـەوزی ئاودامانەوەو مێزەرێکی گوڵداری لە قوماشی چیت دروستکراو بەسەرەوە .. خـــۆی کرد بە مزگەوتاو ڕووی کردە گوێ حەوزەکەو خەرقەکەی داکەندو دەستی کرد بە دەســـنوێژ گرتن . مەحوی زۆر ســـەرنجی ئەم پیـــاوە ئەداتو لەوەوپێشیش وەسفی مەولەوی یان بۆ کردووە . دێت بەدڵیداو ئەڵێ : ئەمە مەولەوی نەبێت ؟ مەحوی یەکێك ڕائەسپێرێت ، ئەڵێ : بچۆ بەو پیاوە بڵێ ئەوە چی یە بەسەرتەوە ؟! مەولەوی بە نیمچە سەرسامی یەکەوە ئەڵێت : کوڕم چیتە بەسەرمەوە ؟ مەحوی کە گوێی لەم وەڵامە نەستەقە ئەبێـــت « چیتـــە بەســـەرمەوە » ، لـــەلایەك مانای : هەقـــت چی یە بەسەرمەوەو ، لە لایەکی تریشەوە مانای : « قوماشی چیتە بەسەرمەوە » ، لەسەر سەکۆکەوە بانگ ئەکات : خاڵە مەولەوی ! مەولەوی یش ئەڵێت : مەحوی گیان !. ئیتر مەحوی ڕائەکاتە خواریێو باوەش بەیەکدا ئەکەنو میوانی ئازیزو خانەخوێی خۆشەویست چەند ڕۆژێکی پڕ لە ڕازی ئەدەبی پێکەوە ئەبەنەسەر(٢) .

(٣) مەولەوی پیاوێکی ئەبێت . جارێك لەگەڵ خۆی هەڵی ئەگرێ د بەنیازی حەج لە (سەرشاتە)وە بەڕێ ئەکەون تا ئەچنە بەغداو ئەچنـــە تەکیەی شێخ عبدالقادری گەیلانی . لەوێ مەولەوی نەخۆش ئەکەوێتو ئەکەوێتە حـــاڵی خـــۆیەوە . پیاوەکەی کـــە ئەزانێـــت تـــازە مەولەوی ڕزگاربوونی نی یە ، هەڵئەسێ هەچ پارەیەکی پێ ئەبێ لە باخەڵی دەردێنێو پێی لێ ئەکا بە کەوشاو بەرەو ماڵ ! مەولەوی یش لەوێ لە گیانەلادایە . کە دێتـــەوە هەر لەدوورەوە خۆی ئەنێتـــە قوڕو دەســـت ئەکات بە (باوە مەولـــەویم ڕۆ) کردنو ئەڵێ : « باوە مەولـــەویم لـــە بەغدا نەخۆش کـــەوتو مرد . خۆم ناشـــتمو پارەی حەجەکەشم بۆ کرد بـــە

خێرات » . ماڵی مەولەوی‌یش ئەکەونە شین‌و شەپۆڕو گریان . لە پرسە ئەبنەوەو دوو مانگێکی پێ ئەچێ ، مەولـــەوی نامرێ ، بەڵام پــارەی پێ نەماوە ، یەکی حەجەکەی ئەخات‌و ئەگەڕێتەوە . ڕۆژێ خـــۆی ئەکات بە ماڵا ! کابرای پیاوی کە ئەمە ئەزانێت هەڵدێت‌و ئەداتە کێو . کوڕەکانی مەولەوی دەستی لێ ئەدەنە تفەنگ . مەولەوی ئەڵێ : دەســـتی لێ مەدەن ، هەرچی بووە ، بووە . خۆ من وا هاتمەوە . کـــە کابرا ئەگرن‌و ئەیهێننە بەردەم مەولەوی ، مەولەوی پێی‌ئەڵێ : برا ! خوا ڕووی مردن ڕەش‌کا وا تۆی شەرمەزاری لای من کرد . ئەگەر من بمردمایە تۆ بۆچ ئەم خەجاڵەتی‌یەت بەسەر ئەهات ؟! لەپاشا بەرەڵلای ئەکەن(٣) .

(٤) جارێك لە سنە ، مەولەوی لە کۆڕێکدا ئەبێ ، لێی ئەپرســـن : تۆ هەر ئەڵێیت هۆزەکەم خۆشیان ئەوێم‌و بـــە گەورەم ئەزانن ، بەچیـــدا پێشانی ئەدەی کە ڕاست ئەکەی ؟ مەولەوی‌یش ئەڵێت : کە هەورامی یەك بارێکی ئێجگار گران لە کەرەکەی ئەنێت‌و ئەیەوێت بە ملەی (ئەوێهەنگ)دا سەری‌خا بەڵام کەرەکـــە نارِوات ، پێی‌ئەڵێــت هەچـــە دەی ! بەخـــوا مەولەوی‌یش بیت هەر سەرت ئەخەم !(٤) .

(٥) مەولەوی لە ساڵی ١٨٨٥دا بە فرمانێکی شێخ وەسمانی تەوێڵە ئەچێت بۆ سنە . ڕۆژێك لە ماڵی محەمەد ساڵحی فەخرولعولەما ئەبن مەلا لوتفـوڵلای شێخولئیسلام‌و مەلا محەمەد ئەمینی ئەمینولئیســلام‌و مەلا فەتحوڵلای قازی‌و گەلێکی‌تر لە زانا ئایینی‌یەکانی سنە لەوێ ئەبن ، وردە وردە باس ئەچێتە ســـەر عیلمی کەلام‌و عەقائید تـــا ئەگەنە باسی (لا هو ولا غیره) کە گوایا سیفەتەکانی خـــوا نە زاتی خوان‌و نە جیاشن لە خوا . لەوێدا مەولەویش ئەکەوێتە قسەکردن لێوەی .

کوتوپڕ مەلا فەتحوڵلای قازی ئەڵێ : « باوە ، مەولەوی ، تۆ چەت داگە بەسەر ئەمەوە . بچۆ ئامان لەرزانەی خۆت بێژە ! » . ئەم قسەیـە

زۆر کار ئەکاتە مەولەوی . تەنانەت دانیشتووەکان ئەمەیان ئیجکار زۆر پێ ناخۆش ئەبێ . کە ئەگەڕێتەوە بۆ شوێنی خۆی لە ماوەی سێ ڕۆژدا عەقایدە عەرەبی‌یە بەرزو بەناوبانگەکەی دائەنێت کە سەرەتاکەی بەم بەیتە دەست پێ ئەکات

متى أتى حتى أتى اليه

من اين اين ينتمى اليه

ئینجا دانەیەکی لێ ئەنووسێتەوەو ئەینێرێت بۆ مەلا فەتحوڵڵای قازی‌و ئیتر خۆی ئەگەڕێتەوە بۆ هەورامان . کە مەلا فەتحوڵڵا سەیری ئەکات هیچی لێ نازانێت ، بە کۆششـــێکی زۆرو پاش ماوەیەکی دوورو درێژ ، ئەو وەختە تێی‌ئەگات . ئینجـــا نامەیەکی دڵنـــەوایی‌و داوای لێ‌بووردن ئەنووسێ بۆ مەولەوی‌و ئەڵێ : ئاخر سەلامەت بی ، مەولەوی ، تـــۆ کـــە مەلایەکی وایت ، نە خـــۆت بشـــارەوەو ، نـــە مەردمیچ شەرمەزار بکە ! »(٥) (*) .

(*) لەبارەی هۆی دانانی عەقیدە عەرەبی‌یەکەی مەولەوی‌یەوە کـە ناوی (الفضیلة)یەو ۲۰۳۱ بەیتــە ، ئەبێ بڵێین ئەمـــەی مامۆســـتا ڕەحمەتی علاءالدین سجادی لە لاپەڕە ۲٦۷–۲۷۷ی (مێـــژووی ئەدەبی کوردی)دا نووســـیویەو خاوەنی وئاریش لێی وەرگرتووە ، وا نی‌یە ، چونکە یەکەم کتێبێکی وا قورس‌و گەورەو گران هەرگیـــز بە سێ ڕۆژ دانانرێ چجای ئەوە نوسخەیەکیشی لێ پاکنووس بکـــرێ . دووەمیش چونکە مەولەوی خۆی لە عەقیدەکەیا ئەڵێ : شێخی بهـــاءالدین داوای دانانی ئەو عەقیدەیەی لێ کردووەو ئەویش مەعذەرەتی بۆ هێنـــاوەتەوە کە ناتوانێ ، بەڵام ئەو دەس‌بەرداری نەبوەو قەناعەتی پێ کردووە تـــا دایناوە . داواکەی شێخی بهاءالدینیش لەسەر داوای شێخی سراج‌الدینی باوکی بووە کە پێش جێ‌بەجێ کرانی داواکەی کۆچی دوایی کردووە ، وەك مەولەوی خـــۆی لە عەقیدەکەیا گێڕاویەتەوە . بەیتی یەکەمی ئەم عەقیـــدەیەیش ئەو بەیتە نی‌یە کـــە مامۆستا علاءالدین نووســـیویەو ، بەیتەکەیش بەو جۆرە نی‌یەو ئەمە ڕاستی‌یەکەیەتی :

←

(٦) مەولەوی خەریکی نوێژ دابەستن ئەبێت کابرایەکی نەزان پێی ئەڵێ :

→

متى « متى » حتى اتى عليه
من اين « اين » ينتمى اليه

(بۆ زانینی زیاتریش لەمبارەوە بگەڕێرەوە سەر وتارەکەی کاك فاتیحی مامۆستا مەلا کەریم لەم کتێبەدا بە ناوونیشانی « مەولەوی و عەقیدەکانی ») .

ئەم ڕاستکردنەوەیەی ئێمەیش واناگەیەنێ ئەوەی مامۆستا علاءالدين سجادی گێڕاویەتەوە هەمووی نادروستە . ئەو موداخەلەیەی مەولەوی ، وەك باوە ، لەو سەفەرەیدا بووە کە بۆ بەشداریکردنی لە سیمینارێکی زانایانی سوننی و شیعەدا چووە بۆ سنە . ئەو قسە بێتامەی قازیی سنەیش کە بە مەولەویی وتووە : « تۆ چەت داگە بەمەوە ، بچۆ ئامان لەرزانەی خۆت بێژە » کە لەڕاستیدا نەك هەر تەنها بە چاوی سووك ڕوانینە مەولەوی ئەگەیەنێ ؛ بەڵکو لەوەیش زیاتر بە چاوی سووك ڕوانینە شیعری خۆماڵیی کوردیشە کە مەولەوی بە پێشەنگی بێهاوتای وتنی ئەو جۆرە شیعرە دانراوە ، ئەڵێین بەدەما هاتنی ئەم قسە بێتامەیش هیچ بە دوور نازانین لە کەسێکەوە کە لە چوارچێوەی داودەزگای دەوڵەتی ئێرانەوە دوور نەبووبێ ، نەخوازەڵا کە مەولەویش بە حیسابی ئەوان مەلا ڕووتەیەکی « شایەر » بووە لە هەورامانی ڕەقەنی تووە وشکەوە هاتووە !

ئێمە وای بۆئەچین مەولەوی یا پێشتر (فضيلە)کەی داناوەو نوسخەیەکی لابووەو کە گەڕاوەتەوە بۆ ئەو شوێنەی لێی میوان بووە نوسخەکەی ناردووە بۆ ئەو قازی‌یە لەخۆبایی‌یە ، یا مەسەلەکەی لە دڵدا ڕاگرتووەو پاش دانانی فەضیلەکەی ، یا عەقیدە مەرضی‌یەکەی ، نوسخەیەکی لێ ناردووە بۆی تا بە لێ‌نەگەیشتنی خۆی لەو کتێبە وردە مەلایانەیە ، لەوە حاڵی ببێ کە مەولەوی لە (ئامان لەرزانە وتن)یش — کە ئێمە بە وتنی شیعری کوردیی خۆماڵیی مەعنا لێ‌ئەدەینەوە — زیاتری لا هەیە . بە هەر ڕەنگ ساغکردنەوەی ئەم مەسەلەیە وەستاوە لەسەر زانینی ساڵی سەفەرەکەی مەولەوی بۆ سنەو بەراوردکردنی لەگەڵ ساڵی دانانی (فضيلە)کەدا .

ئەو کەرەکـــەی لەبەرتایە نوێژی نی‌یە . مەولەوی‌یش گـــورج کەرەکەکەی دائەکەنێت ئینجا نوێژەکـــەی ئەکات . کـــە لێ‌ئەبێتەوە پێی‌ئەڵێن : ئەگەر کەرەکەکەت نوێژی نەبوو چۆن ویستت نوێژی پێـوە بکەیت ؟ مەولەوی‌یش ئەڵێ : نوێژی بوو . ئەڵێن : کە نوێژی بوو ، ئەی چۆن بـــە قسـەی نەزانێکـی‌وا فرێتدا خـۆ تـۆ زانایت ؟! مەولـەوی ئەڵێ : ویستم لەلایەك قسەی ئەم کابرایە ببڕم . لـــە لایەکی‌کەشەوە ویستم نوێژەکــــەم نەچێ ، چـــونکە تا ئەم نەزانەم تێ‌ئەگــەیاند ، نوێژەکەم ئەچوو .

(٧) یەکێك لە پاشاکانی هەڵەبجە عابا کۆنێکی خـۆی ئەنێرێ بـۆ مەولەوی ، ئەمیش کە سەیری ئەکـات ئەبینێ هەمووی ڕزیوو کون‌کونە . کە باران ئەبارێ هەموو جلەکانی ئەبێ بە ئاو . مەولـەوی بەوبۆنەیەوە ئەڵێ :

بێ‌فەڕ هەی عابا خوێگ تەڕی خۆ وشـك

ونجر ونجڕ بی وە دیانی مشـك !(٦)

(٨) ئافرەتێك کچێکی زۆر جوانی ئەبێت ، ئەیبات بۆلای مەولەوی‌و ئەڵێ : ئەمەوێ نووشتەیەکی بۆ بکەیت بۆ چاودزار ، بۆئەوەی بەچاوەوە نەبێت ! مەولەوی‌یش ئەڵێ : ئەم کچەی تۆ هەرگیـــز بە چاوەوە نایێ ، چونکە دەم‌وچاوی وەك ئاوێنە وایە : چاوپیسەکان دەم‌وچاوی خۆیان لە دەم‌وچاوی ئەمدا ئەبینن :

(٩) مەولەوی لەگەڵ چوار شتدا دژەو ، لەگەڵ چواری‌ترا دۆست . چوارە دژەکە ئەمانەن :

من‌و دڵخۆشی‌و خۆشی‌و ڕابواردن

خوێنە خوێی یەکین تا ڕۆژی مردن

چوارە دۆستەکەش ئەمانەن :

خەم ، خەفەت ، مەینەت ، فرمێسکی پڕخوێن

هەرکامێکیان یەن ، با بێن ، بەخێر بێن(٧)

(١٠) مامۆستا شـێخ ئابیتی پارێزەر بۆی گێڕامەوە کـە شێخ مەعصوومی شێخ جەمیل کە ئەبێتە برازای شـێخ عەلائەددینی بیارەو هێشتا ماوە ، لە کۆڕی یادی هەزار ساڵەی فیردەوسیدا بەشدار ئەبێت لە ئێران کاتی خۆی . لەو کۆڕەدا گـەلێ لە ڕۆشنبیرانی جیهـانو نوێنەرانی دەوڵەتان بەشدار ئەبن . نوێنەری یەکێتیی سۆڤیەت لـە وتارەکەیدا ئەڵێت : لەکاتێکدا من بەشداریی ئەم یادە ئەکەم ، ئەمەوێ ئەو ڕاستییەش بدرکێنم کە ئەوەتی ئەم گۆی زەوییە لـە سووڕاندایەو تا ئێستاش هەستیارێکی‌تری وەك مەولـەوی تاوەگۆزیی بەخـۆیەوە نەدیوە کە ئەشێ ئێوە نەزانن گۆڕەکەشی لەکوێدایە .

(١١) مەولەوی میوانی کاك ئەحمەدی شـێخ ئەبێ لە سلێمانی . پاش نوێژی عەسر کاك ئەحمەد ئەڵێ : مەولەوی حەزئەکەم نەسیحەتێکم بکەی . مەولـەوی بێ‌دەنگ ئەبێ . کاك ئەحمەد داواکـەی دووبارە ئەکاتەوە ، مەولەوی هەر بێ‌دەنگ ئەبێ . دیسان کاك ئەحمـەد هەمان داوای لێ‌ئەکاتەوە . ئەمجارە مەولەوی ئەڵێ : نەسیحەت یـا ئەمر بـە چاکەیە یا نەهی لە خراپەیە . جاری یەکـەم ورد بوومەوە واجبێـکو سوننەتێکم نەدی تۆ نەیکەیت تا پێـت‌بڵێم بیکە . جـاری دووەمیش وردبوومەوە حەرامێـكو مەکرووهێکم نەدی تۆ بیکەیت ، تـا پێت‌بڵێم مەیکە . تەنیا ئەوەندە ئەڵێم کە تۆ وابیت شەیتان ئەبێ دلگران بێ لێت . دەخیلت‌بم ئاگات لە خۆت بێتو تەفرەت نەدا . کاك ئەحمەد وەڵامەکەی ئەوەندە پێ خۆش ئەبێ فرمێسك ئەڕژێتە چاوەکانی .

(١٢) حاجی مەلا ئەحمەدی نۆتشە ئەچێ بۆ دیدەنی مەولـەوی . مەولەوی هەژار ، هیچ لە ماڵیا نابێ ئەو شەوە پێشکەش بە میوانی ئازیزی بکات . لەبەرئەوە بە قسەی خۆش برسێتی لەبیر میـوان ئەباتەوە تـا خەویان لێ ئەکەوێ . بەیانی نانو دۆو نیوەڕۆ دۆو نان پێشکەشی میوان ئەکـات . نانەکەش نانی جۆ ئەبێت . حاجی مەلا ئەحمـــەد زۆر تاریفی خواردنەکە ئەکاتو ئەڵێ بەڕاســـتی خواردنی چاکو بەلـــەزەت بوو . مەولەوی‌یش ئەڵێ : میوانی ئازیزو خۆشەویست ئەبێ خواردنی چـاکو بەلەزەتی پێشکەش کرێت .

(١٣) مەولەوی هەمیشـــە ئەم نەبوونیو هەژاری‌یەی لا چاکتـــر بووە لە سامانی زۆری چڵکاوخۆری . دەســـەڵاتدارێکی وەك فەرهاد میرزای قاجار کە مەولەوی زۆر خۆشویستووە داوای لـــە مەولەوی کردووە بچێتە لایو خزمەتێکی زۆری بکات ، بەڵام مەولەوی بەگـوێی نەکردووەو نەیویستووە بچێتە پاڵ ئەو بێگانەیە ئەگەرچی لـــە زێڕیشی بگرێ !. ئینجا مەولەوی لەئاستی دەسەڵاتدارەکانی خۆشـــماندا هەر نەفسی‌یەتی بەرز بووە ، تەنانەت پاش ئەوەی مەحموود پاشـــای جاف ڕوتبەی پاشایەتیی لە ئەستەمووڵەوە بۆ دێ ، ڕۆژێك مەولەوی دڵی لێی ئەیەشێت نامەیەکی بۆ ئەنێرێت ، تیایا ئەڵێ : تۆ ئەگەر بەوەوە ئەنازی لە مەحموودبەگەوە بووی بە مەحموودپاشا ، منیش بەوەوە ئەنازم کـــە مەولەوی بوومو ئێستاش هەر مەولەویم .

(١٤) مەولەوی میوانی دۆستێکی ئەبێ لە پاوە . تـا لەوێ ئەبێ خواردنێکی خۆشی دەرخوارد نادا . کە ئەڕوا دۆســـتەکەی تا ملەی (کەلیان) ڕەوانەی ئەکـاتو ، ئینجـا کـــە ئەوەندە دوورئەکـــەونەوە پێی ئەڵێ : بێ قەزابی زوو ڕۆیشتیت ! من بەتەما بووم ئەمشەو کاورێکت بۆ سەربڕمو بیکەین بە کەبابو بیخۆین ..

مەولەوی‌یش ئەڵێ : جا من چۆن دڵت ئەیێشێنم ؟! فەرموو با بگەڕێینەوە . کابراش ناچار ئەیباتەوەو کاوڕەی بۆ سەرئەبڕێت .

(١٥) مەولەوی ئەچێ بۆلای کاك فەرەجی سەرگەورەی سەیدەکانی بەرزنجە بۆ ئەوەی سەجەرەی سەیدی‌یەکەی بۆ مۆر بکات . سەیید فەرەج ئەیەوێ مەولەوی تووڕە بکات ، ئەڵێ حاشا ئێوە سەیید نین !

مەولەوی‌یش ئەڵێ : فەرەج .. فەرەج .. ئەگەر بە شەرع ئەیکەی ئەوە خاتیمەی ئیبنو حەجەر . ئەگەر بە شەڕ ئەیکەی ئەمە مەچەکی ئیبنو خەنجەر . ئیتر ئارام بە ئەگینا لە حەرەکەو جموجوولت ئەخەم‌و ساکنت ئەکەم ، واتە (فەرەج) ئەکەم بە (فەرج) !.

(١٦) لە مەولەوی ئەپرسن : ئامین کردن لە نوێژا واجبە یا سوننەتە ؟ مەولەوی ئەڵێ : واجبە . کە پرسیارکەرەکان ئەڕۆن مەلاکانی دەوروبەری مەولەوی لێی ئەپرسن : ئەم فتوا هەڵەیە چی‌بوو تۆ دات ؟ ئەڵێ : ئێوە ئەمانە ناناسن . بموتایە سوننەتە ئەچوون (ولا الضالین)ەکەیشیان پێوە ئەخوارد !

(١٧) جووتیارێك سکاڵای حاڵی خۆی لای ئەحمەد پاشای بابان ئەکات‌و ئەڵێ : بەراوێکم هەیە ئەمساڵ یەکێك لە پیاوەکانی تۆ لێی داگیر کردووم‌و ئەشڵێ ئەبێ بۆشی بکێڵم‌و بیکەم بە تەرەکاڵ بۆ پاشا . مەولەوی لە کابرا تووڕە ئەبێ‌و ئەڵێ : بێ‌ئەقڵ تۆ نەتبیستووە دنیا مەزرەعەی ئاخیرەتە ؟ ئێستا ئەگەر پاشا بە جووتی بێگاری زەویی داگیرکراو نەکێڵێ‌و نەیکا بە تەرەکاڵ بۆ دیوەخان ، دنیای چۆن ئەبێ بە مەزرەعەی قیامەتی ؟ پاشا لەم قسەیەی مەولەوی شەرمەزار ئەبێ‌و فەرمان ئەدا زەوی‌یەکە بدەنەوە بە کابرا .

(١٨) غولام‌شا خانی والیی سنە کە شیعە ئەبێت لە مەولەوی ئەپرسێ ئەڵێ : کەی ڕەوابوو لەگەڵ بوونی ئەمیرولموئمینیندا کە نزیکترین

خزمی پێغەمبەرە چۆن بێگانەیەکیان کرد بە جێ‌نشینی پێغەمبەر ؟ مەولەوی‌یش سەرنج ئەدات وەزیرەکەی غولامشا خان بێگانەیە کەچی قلیان تێکەرەکەی مامی خۆیەتی ! ئەڵێ جەنابی والی لەبەر خاتری ڕیشی سپیی مامت پرسیاری‌وا مەکە(٨) .

(١٩) برادەرێکی مەولەوی ماڵ ئەگوێزێتەوە بۆ گوندی (دێلێ) کە ئەکەوێتە ناوچەی باوەجانی‌یەوە لە جوانڕۆ .. مەولەوی ئەم بەیتە شیعرەی بۆ ئەنێرێت :

گەر گەفەی گەماڵ کوردەماڵ بێلێ
ئای لەزەت ئەوەی خاڵۆ لە دێلێ

(٢٠) مەولەوی سەفەرێك ئەکات . لە ڕێگا لەتەنیشت گوندێکەوە لائەداتە سەر کانی‌یەك . لەو کاتەدا کچێکی جوانی خاڵ‌لەڕوو لەسەر کانی‌یەکە ئەبێت ، بە مەولەوی ئەڵێ : خاڵۆ بەخێر بێیت . دۆی پێ ئەبێ جامێ دۆ پێشکەشی مەولەوی ئەکات‌و ئەڵێ : فەرموو خاڵۆ . کە ئەیخواتەوە ئەڵێ : عافیەت بێ خاڵۆ .. هتد » . مەولەوی‌یش لەلایەك جوانیی کچەکە سەرنجی ڕائەکێشێت ، بەتایبەتی خاڵەکانی سەر گۆناو ڕوومەتی . لە لایەکی‌تریشەوە بە وشەی (خاڵۆ) زۆر دلگران ئەبێت ، چونکە واتای پیری ئەگەیەنێت . ئیتر دوای ئەوەی سوپاسی ئەکات بۆ جامە دۆکەی ، تۆڵەی خاڵۆ خاڵۆکەشی لێ ئەکاتەوە بەم چوارینە هەڵبەستە :

خاڵۆ خاڵۆتەن ، بەس واچە خاڵۆ
خاڵۆ دەم وە بان خاڵانتا ماڵۆ
شەرت بۆ من جە داخ خاڵۆ خاڵۆی تۆ
وێم کەرۆ وە کوڕ چواردە ساڵەی تۆ

ئەم چوارینەیە دەماودەم بڵاو ئەبێتەوە تا لە کۆتاییی ساڵی ١٩٥٩دا یەرگوێی مامۆستا نەجمەدین مەلا ئەکەوێت . ئەویش دوای ساغکردنەوەی لە ڕۆژنامەی (ژین)دا بڵاوی ئەکاتەوەو بەدوایا ئەنووسێ : ئەم چوارینەیە شاکارێکە لە شاکارەکانی مەولەوی . نازانین هەر ئەوەندەیە ؟ ئەگەر زیاترە تکا لە خوێندەواران ئەکەین بۆمانی بنێرن . ئەگەر هەر ئەوەندەشە شاعیرێك ببوایە تەواوی کردایە ، ئەوا گیانی مەولەوی شادئەکردو ئێمەش دڵنیا ئەبووین وەجاخی مەولەوی ڕۆشنە .

منیش چوارینەکەی مەولەوی زۆر کاری تێ‌کردمو داخوازی‌یەکەی مامۆستا نەجمەدین مەلام جێ‌بەجێ کرد بە تەواوکردنی هەڵبەستەکە کە ئەمە تێکڕاکەیەتی :

خاڵۆ خاڵۆتە ، بەس بڵێ خاڵۆ
خاڵۆ دەم بە بان خاڵانتا ماڵۆ
شەرت بێ لە داخی خاڵە خاڵی تۆ
خۆم کەم بە کوڕی چواردە ساڵ لە تۆ

× ×
×

مەمکە بە خاڵۆ ئەی خاوەن خاڵان
دڵم زێڕێکە نایدەم بە تاڵان
نەمداوە بە کەس ، هێشتا ساوایە
تازە خاڵێکی خاڵی تۆی تیایە

× ×
×

پێم ئەڵێی خاڵۆ گوایە من پیرم
ژاراوو نەشتەر ئەدەی لە پیرم

نە من خاڵۆمو نە خاڵۆ منم
دێوانەی خاڵی گۆناو گەردنم

× ×
×

بەڵێ خاڵۆ نیم ، هێشتا مناڵم
شۆڕە سوارێکم ، ڕاوکەری خاڵم
هاکا خاڵەکەت کەوتە بەر تیرم
بە دەسڕێژی ماچ بوویتــە نێچیرم

× ×
×

بەڵێــن بێ تۆڵەی خاڵە خاڵەکەت
لەباتیی خاڵی کوڵمە ئاڵەکەت
بسێنم بە لێو ، بە مژینی خاڵ
من وای ئەسێنم تۆڵەی وشەی تاڵ

× ×
×

پێم ئەڵێی خاڵۆو بە خاڵ ئەمکوژی
مەرجە گەر هاتو خاڵانم مژی
تاوەکوو کۆرپەی مەمك لەناو دەم
چاو نەچێتە خەو ، لە مژ کۆڵ نەدەم

× ×
×

ئاوێنــەی دڵم خاڵی تۆی تیــابێ
شاڵاوی پیری با بەڕووما بێ
من هەر مناڵم گروگاڵ ئەکــەم
داوای مژینی گۆناو خاڵ ئەکــەم

× ×
×

ئەکەی گیانەکەم پێم بڵێی خاڵۆ
خاڵۆ وا ئیتر بۆ خاڵانی تۆ
بوو بە خوڵامی بێخاڵ سەرگەردان
ئامانەتیی تۆو خاڵۆی پەرێشان(٩)

لەکۆتاییدا هەزار درووود بۆ گیانی پاکی مەولەویی هەستیارو قسەخۆش‌و نوکتەبێژ .

پەراوێزو سەرچاوەکان

(١) ئەم سەرگوزەشتەیە مامۆستا مەحموودی تۆفیقی شلك بۆی گێڕامەوە لە ئاهەنگێکدا کە لام تۆمار کراوە لەسەر شریتی فیدیۆو کاسێت .

(٢) بیرم نایەت ئەم سەرگوزەشتەیەم لە کێ بیستووە .

(٣) مێژووی ئەدەبی کوردی ، عەلائەددین سەججادی ، ل ٢٧٣ .

(٤) هەمان سەرچاوە ، ل ٢٧٤ .

(٥) هەمان سەرچاوە ، ل ٢٧٦ .

(٦) لە گێڕانەوەی مامۆستای پارێزەر شێخ ئابتی شێخ علاءالدین .

(٧) لە گێڕانەوەی مامۆستا خاڵە حەمەفەرەج .

(٨) ئەم حەوت سەرگوزەشتەیەی پێشەوە لە دیوانی مەولەوی وەرگیراوە لە کۆکردنەوەی مەلا عبدالکریمی مدرس ، چاپخانەی نەجاح ، بەغدا ، ١٩٦١ .

(٩) ڕۆژنامەی ژین ، ژمارە ١٥٠٨ لە ١١/٢/١٩٦٠دا ، ل ٥ . هەروەها ئەم هەڵبەستە لەم جێگایانەی تریشدا بڵاوبووەتەوە : ڕۆژنامەی ژین ، ژمارە ١٥٤٧ ، ڕۆژی ٨/٩/١٩٦٠ (بۆ جاری دووەم) ، ڕۆژنامەی هاوکاری ژمارە (٦) ، شوباتی ١٩٧١ ، دیوانی جوانی ، کامیل ژیر ، ئامیلکەی کامیل ژێرو هۆنراوەی نەتەوەیی ، ب . هەندرین ، ل ٦٤ .